

PHƯƠNG PHÁP HƯỚNG DẪN HỌC SINH ĐỌC SÁCH GIÁO KHOA TRONG DẠY HỌC ĐỊA LÍ 10 NHẪM MANG LẠI HIỆU QUẢ DẠY HỌC

○ TS. ĐẬU THỊ HÒA* - TRẦN THỊ PHƯƠNG**

Sách giáo khoa (SGK) là phương tiện quan trọng để con người nhận thức thế giới xung quanh, là nguồn cung cấp kiến thức phong phú cho người học; là công cụ để giáo viên (GV) tổ chức, hướng dẫn học sinh (HS) tự lực, chủ động chiếm lĩnh tri thức. Sử dụng SGK tốt sẽ nâng cao hiệu quả dạy học. Thực tế dạy học hiện nay cho thấy, kết quả học tập của HS phụ thuộc rất nhiều vào phương pháp (PP) hướng dẫn HS đọc SGK để khai thác tri thức. Bồi dưỡng cho HS kỹ năng (KN) đọc sách cũng là một trong những con đường hình thành và rèn luyện KN tự học - một hành trang cần thiết cho HS thực hiện việc tự học suốt đời.

1. Vai trò của SGK trong dạy học địa lí lớp 10 ở trên lớp

SGK là nguồn cung cấp kiến thức quan trọng, mang tính khoa học, có logic chặt chẽ và được thống nhất trong nền giáo dục quốc dân. SGK Địa lí 10 về nội dung kiến thức gồm 2 phần chính:

- Phần *Địa lí tự nhiên đại cương* có các nội dung cơ bản: Bản đồ; Vũ trụ và hệ quả các chuyển động của Trái Đất; Cấu trúc của Trái Đất và các quyển của lớp vỏ địa lí; Một số quy luật của lớp vỏ địa lí; - Phần *Địa lí kinh tế xã hội đại cương* có các nội dung cơ bản: Địa lí dân cư; Cơ cấu nền kinh tế và các ngành kinh tế chính; Môi trường và sự phát triển bền vững.

Toàn bộ nội dung kiến thức được chuyển tải bằng hai kênh (chữ và hình): - *Kênh chữ* gồm các bài học chính, bài đọc thêm, các bảng kiến thức, số liệu, các câu hỏi giữa bài, cuối bài, các bài tập... Kênh chữ được trình bày ngắn gọn, súc tích, rõ ràng, có bố cục chặt chẽ trong từng bài, từng chương phù hợp với trình độ chung của HS lớp 10 (Ban cơ bản); - *Kênh hình* rất đa dạng gồm các bản đồ, lược đồ, sơ đồ, tranh ảnh, hình vẽ... Kênh hình được lựa chọn khá kỹ, đảm bảo tính khoa học, tính phổ thông, tính sư phạm, được in màu khá đẹp và rõ kích thích sự hứng thú học tập của HS. Hai kênh chữ và hình có mối quan hệ mật

thiết với nhau, cùng chuyển tải nội dung tri thức. Vì vậy, SGK là tài liệu rất cần thiết cho HS trong quá trình học tập ở trên lớp cũng như ở nhà.

HS biết cách đọc SGK sẽ nâng cao giá trị tri thức của sách, nắm bắt thông tin phục vụ đắc lực cho việc khai thác kiến thức, củng cố lại kiến thức đã học, ôn luyện và rèn luyện Kỹ năng Đọc hiểu, qua loa, không quan tâm đến nội dung sẽ không thể thực hiện hoàn chỉnh như yêu cầu cần khám phá, khai thác tri thức của bài học cũ và mới. Vì thế, đọc SGK có hiệu quả không chỉ có ý nghĩa to lớn đối với HS khi còn ngồi trên ghế nhà trường, mà còn có ý nghĩa lâu dài ngay cả khi các em bước vào đời. Biết đọc SGK hiệu quả sẽ làm cho việc học nhanh gấp 3 lần, tăng khả năng tập trung và năng lực lĩnh hội khi đọc, từ đó HS sẽ có cơ sở để ghi chép, làm bài tập hoặc ôn bài cũng như hoàn thành các nhiệm vụ học tập. Đồng thời, biết cách đọc SGK còn giúp HS từ bỏ một số thói quen làm giảm tốc độ đọc như: đọc bằng môi, đọc thầm, đọc đi đọc lại một từ, đọc từng chữ một và đọc trong tâm mắt hẹp.

2. Hướng dẫn HS phương pháp đọc SGK trong dạy học Địa lí 10 có hiệu quả

1) Đối với tiết học mở đầu

- Vào tiết học đầu tiên, sau khi giới thiệu nội dung, PP và ý nghĩa của việc học tập bộ môn Địa lí, GV cho HS làm quen với SGK. Cần cho HS nhận thức rõ tất cả những kiến thức cơ bản về địa lí phải học trong năm học đều chứa đựng trong SGK; HS sẽ phải thường xuyên làm việc với SGK trên lớp cũng như ở nhà để tự tìm ra những kiến thức mới, tự rèn luyện các KN địa lí và vận dụng kiến thức. GV chỉ là người hướng dẫn, tổ chức, giúp các em tự học và phát hiện tri thức.

- GV sử dụng hệ thống câu hỏi được chuẩn bị trước như sau: 1) Chương trình SGK Địa lí 10 có bao nhiêu phần, chương?; 2) Tên của các phần,

* Trường Đại học sư phạm Đà Nẵng

** Trường THPT Thái Phiên - Đà Nẵng

các chương đó là gì? (GV hướng dẫn HS quan sát mục lục ở cuối sách); 3) Trong mỗi bài có phần kênh chữ và kênh hình. Kênh chữ gồm những bộ phận nào? Có những loại kênh hình nào? (HS không trả cần trả lời ngay tất cả các câu hỏi này ở lớp, có thể tìm hiểu ở nhà, nghiên cứu kĩ để sử dụng SGK trong học tập).

- GV giới thiệu nhanh cho HS biết các đặc điểm của SGK Địa lí 10: nội dung SGK được trình bày dưới dạng kênh chữ và kênh hình: kênh chữ được thể hiện ở các đoạn văn ngắn tường minh, các câu hỏi giữa bài, các câu hỏi và bài tập cuối bài; kênh hình rất đa dạng, các kiến thức không chỉ thể hiện ở kênh chữ mà còn "ẩn" trong kênh hình, nên HS phải biết cách khai thác kiến thức từ hình để phát hiện tri thức mới.

2) Đối với mỗi tiết học bài mới

- GV dành thời gian hướng dẫn HS PP đọc SGK hiệu quả. GV không nên bỏ qua hoặc chỉ đề cập sơ sài vấn đề này, bởi đọc SGK hiệu quả cũng là một trong những giải pháp góp phần nâng cao chất lượng học tập nói chung và học tập môn Địa lí nói riêng.

- Hướng dẫn HS một số kĩ thuật đọc: + Đọc lướt qua những đề mục chính và tiểu mục trong chương trước khi bắt đầu đọc từng chữ chi tiết. Việc đọc lướt qua này sẽ giúp các em chuẩn bị tâm trí, nắm được bố cục và đọc hiệu quả hơn; + Mở rộng tầm mắt khi đọc sách. Tầm mắt hẹp là số từ mà mắt có thể nhìn thấy trong mỗi lần nhìn hoặc dừng lại. Đa số mọi người có tầm mắt rộng khoảng 3-4 từ (cách tự nhiên), nếu có thói quen đọc sách thường xuyên, người đọc có tầm mắt rộng khoảng 6-7 từ. Tầm mắt càng rộng, càng có thể đọc nhiều từ trước mỗi lần mắt dừng lại. Để đạt tới tốc độ đọc 600-850 từ/phút, phải tập luyện để có tầm mắt rộng khoảng 6-7 từ.

- Hướng dẫn HS một số cách đọc SGK:

+ Nên dùng bút chì làm vật dẫn đường qua từng đoạn văn, giúp người đọc tập trung hơn vào việc đọc và điều khiển được tốc độ đọc nhanh hơn.

+ Tìm hiểu những ý chính và đánh dấu những từ khóa khi đọc sách. Theo nghiên cứu, bất kì quyển sách nào cũng chỉ có 20% tổng số từ chứa đựng những thông tin để nắm kiến thức môn học, gọi là từ khóa. Từ khóa bao gồm các danh từ, động từ, phó từ, tính từ, 80% số từ còn lại là những từ giữ vai trò liên kết các từ khóa để tạo thành văn bản hoàn chỉnh (như: là, của, những, với và rất nhiều những phụ từ khác). Để nâng

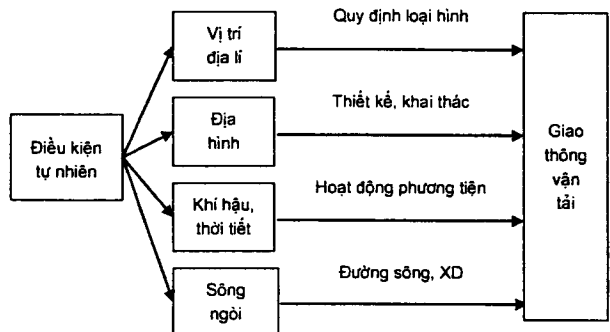
cao hiệu quả, khi đọc chỉ cần tách ra được «cốt lõi» hoặc «thông tin» dưới dạng ý chính và từ khóa, ghi lại những ý chính, từ khóa dưới dạng sơ đồ hay tóm tắt đoạn vừa đọc và bỏ qua 80% những từ thứ yếu còn lại là nắm được kiến thức cần tìm. Nói cách khác, khi đọc SGK, HS cần tìm kiếm ý chính của mỗi đoạn. Ví dụ, khi đọc đoạn «chế độ mưa, băng tuyết và nước ngầm ảnh hưởng tới chế độ nước sông» (Bài 15. Thủy quyển. Một số nhân tố ảnh hưởng tới chế độ nước sông. Một số sông lớn trên Trái Đất), SGK viết: «Ở miền khí hậu nóng hoặc những nơi địa hình thấp của khu vực khí hậu ôn đới, nguồn tiếp nước chủ yếu là nước mưa, nên chế độ nước sông ở từng nơi phụ thuộc vào sự phân bố lượng mưa trong năm của nơi đó. Ở những vùng đất đá thấm nước nhiều, nước ngầm có vai trò đáng kể trong việc điều hòa chế độ nước sông.

Ở miền ôn đới lạnh và những nơi bắt nguồn từ núi cao, nước sông đều do băng tuyết tan cung cấp. Mùa xuân đến, khi nhiệt độ lên cao, băng tuyết tan, sông được tiếp nước nhiều». Các từ khóa của đoạn trên là: Miền khí hậu nóng, địa hình thấp khu vực ôn đới: nguồn nước mưa; Vùng đất đá thấm nước: nước ngầm; Miền ôn đới lạnh, núi cao: băng tan.

+ Không cần thiết phải thuộc tất cả đoạn văn, như vậy sẽ lãng phí thời gian và cố gắng ghi nhớ quá nhiều từ, làm sao nhãng những thông tin quan trọng, hiệu quả học tập sẽ giảm rõ rệt.

+ Thường xuyên đặt ra câu hỏi «đoạn này đề cập đến nội dung gì?», HS phải diễn đạt được ý chính của nội dung đã đọc, đặt tên đề mục cho phần, cho đoạn đã đọc, sao cho tên đề mục phản ánh được cốt lõi của đoạn bài viết.

+ Có thể lập dàn ý hay sơ đồ ghi lại thông tin đoạn vừa đọc, giúp HS nắm bài và củng cố kiến thức dễ dàng. Ví dụ, khi đọc đoạn ảnh hưởng của điều kiện tự nhiên tới sự phát triển và phân bố ngành giao thông vận tải (Bài 36. mục II.1), HS có thể lập sơ đồ (xem sơ đồ).

3. Phương pháp rèn luyện các KN giúp HS đọc SGK có hiệu quả

Để HS biết cách đọc SGK cần rèn luyện cho các em một số KN cơ bản. Với HS lớp 10 đầu cấp, việc hình thành cho các em KN đọc, phân tích ý chính và lập dàn ý được xem là bước đầu làm quen với việc khai thác tri thức từ SGK. GV nên hướng dẫn cụ thể và nâng cao dần các yêu cầu về KN đọc với SGK. HS nắm được nội dung, các ý chính của bài, biết cách nắm bắt thông tin khi đọc là cơ sở để trả lời các câu hỏi trong mỗi phần của bài, câu hỏi và bài tập cuối bài, liên hệ thực tế. Muốn vậy, GV từng bước rèn luyện cho HS các KN sau:

KN xác định mục tiêu sử dụng SGK: từ việc xác định đúng mục tiêu sử dụng SGK (sử dụng SGK để làm gì? đọc bài này, mục này để làm gì?), HS sẽ có PP sử dụng SGK hợp lí với từng mục tiêu. GV định hướng cho HS đọc SGK nhằm các mục đích như: tự tìm tòi, lĩnh hội kiến thức mới, mở rộng kiến thức, củng cố, rèn luyện KN...

KN xử lí thông tin: đây là KN rất quan trọng. Khi đọc SGK, HS phải biết xử lí các thông tin đã đọc được thông qua các thao tác tư duy như: so sánh, phân tích, tổng hợp, khái quát hóa... để trả lời các câu hỏi trong SGK, giải quyết các nhiệm vụ do GV đặt ra, mở rộng nguồn tri thức...

KN tóm tắt ý chính của bài: trên cơ sở nội dung của bài học, GV yêu cầu HS đọc SGK và xác định nội dung chính của bài học, kiến thức trọng tâm của từng phần và cả bài. Trong mỗi đề mục, tiểu mục, HS cần biết những kiến thức nào là cần ghi nhớ, hiểu và vận dụng để có thể trả lời được các câu hỏi gợi ý trong SGK, hoặc trả lời được những câu hỏi do GV nêu ra. Thông qua đọc, HS cũng biết được phần nào bản thân chưa hiểu, chưa rõ cần có sự giúp đỡ của GV.

KN trích ghi: từ việc rèn luyện KN tóm tắt ý chính, cần rèn luyện KN ghi tóm tắt, ngắn gọn lại những ý chính, những khái niệm cơ bản, những mối liên hệ nổi bật... Việc đọc và ghi lại những ý chính giúp HS vừa hiểu bài, vừa biết cách ghi bài tránh phụ thuộc vào việc đọc chép của GV, biến kiến thức sách vở thành hiểu biết của bản thân.

KN lập dàn ý, xây dựng đề cương của bài: thông qua KN đọc và tóm tắt ý chính, GV yêu cầu HS lập dàn ý, đề cương của bài. Việc làm này sẽ giúp HS hệ thống hóa được nội dung, các

ý chính, từ khóa trong các mục, tiểu mục, như vấn đề cần hoàn thành trong những hoạt động nối tiếp ở bài sau. Phát triển năng lực khái quát hóa làm chỗ dựa để ghi nhớ, khi cần thiết có thể viết tóm tắt hoặc trình bày lại.

***

Rèn luyện KN đọc SGK là phương pháp quan trọng để phát triển tính tự giác, tích cực, độc lập của HS trong học tập địa lí. KN đọc SGK giúp HS biết khai thác các nguồn kiến thức từ kênh chữ đến kênh hình để tự học, tự rèn luyện nâng cao trình độ kiến thức và KN, thế giới quan khoa học phẩm chất đạo đức. Tất cả những giá trị đó sẽ thấm sâu trong nội dung kiến thức khoa học chi đựng trong từng cuốn sách. □

Tài liệu tham khảo

1. Bộ GD-ĐT. **Địa lí 10**. NXB Giáo dục, H. 2008.
2. Lê Đình Lý. *Sử dụng sách giáo khoa văn học và vấn đề phát triển năng lực tự học của học sinh trung học phổ thông*. Luận văn thạc sĩ. Trường Đại học sư phạm Huế. 2003.
3. Thái Duy Tuyên. **Phương pháp dạy học truyền thống và đổi mới**. NXB Giáo dục, H. 2007.
4. Nguyễn Đức Vũ. **Phương tiện dạy học địa lí trường phổ thông**. NXB Giáo dục, H. 2006.

VỀ XÂY DỰNG CHUẨN ĐẦU RA...

(Tiếp theo trang 35)

liên với chương trình ĐT; việc copy, chép lại CD của các trường khác sẽ làm cho việc xây dựng CD trở nên vô nghĩa. Đối với các trường mới chưa có «thương hiệu», CD thực sự là nhân tố quan trọng trong việc phát triển nhà trường. □

Tài liệu tham khảo

1. Bộ GD-ĐT. Quyết định 4815/QĐ BGD&ĐT ngày 01/9/2006 về cho phép đổi tên thành Trường Cao đẳng Nguyễn Tất Thành.
2. Trường Cao đẳng Nguyễn Tất Thành. *Báo cáo tổng kết năm học 2009-2010*. TP Hồ Chí Minh, ngày 11/11/2010
3. Trường Cao đẳng Nguyễn Tất Thành. *Chuẩn đầu ra (các ngành đào tạo bậc cao đẳng và trung cấp chuyên nghiệp)*. TP. Hồ Chí Minh, tháng 7/2010
4. Trần Khánh Đức. **Giáo dục và phát triển nguồn nhân lực trong thế kỉ XXI**. NXB Giáo dục Việt Nam, H.2010
5. TAFE. Training Needs Analysis.